

Kyselytutkimus kielentutkijoiden yleistieteellisille termeille antamista merkityksistä

MILLA LUODONPÄÄ-MANNI

1 Johdanto

Yleistieteellisiä termejä käytetään tutkimusartikkeleiden taustaluvuissa ja meta-tekstissä vaihtelevalla tavalla. Puhutaan keskustelunanalyttisestä *lähestymistavasta*, *näkökulmasta* ja *viitekehystä* tai kvantitatiivisista *menetelmistä* ja *lähestymistavoista*. Ranskalaisessa sosioterminologiassa tällainen (osittainen) synonymia nähdään terminologiaan kiinteästi kuuluvana ilmiönä (Gambier 1987: 319). Synonymian ohella myös termin diakronisesta kehityksestä johtuva polysemia kuuluu sosioterminologian kiinnostuksen kohteisiin (mp.). Synonymian ja polysemian funktionaalisuus terminologiassa ei kuitenkaan poista tarvetta keskustella tutkimusalan keskeisten termien merkityksistä. Tarve tieteellisten termien pohdinnalle ja kokoamiselle yhteen helposti saatavilla olevaan paikkaan onkin tunnustettu, mistä osoituksena on Tieteen kansallinen termipankki -hanke¹. Kielitiede on hankkeessa yhtenä pilottitieteenalana.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää kyselytutkimuksen avulla sitä, millaisia merkityksiä suomalaiset kielentutkijat antavat yleistieteellisille termeille, sekä sitä, millaisia tieteen peruseräiteitä nämä näkemykset heijastavat ja painottavat. Yleistieteellisiksi termeiksi ymmärrän tässä yhteydessä termit, jotka ovat käytössä miltei kaikilla tieteenaloilla. Erilaisia tieteenteoreettisia kysymyksiä on pohdittu laajasti tieteenfilosofian piirissä sekä tieteellistä tutkimusta koskevista metodioppaissa. Yleistieteellisistä termeistä ylivoimaisesti eniten on saanut huomiota *teoria* (mm. Carnap 1971; Hanson 1961; Kuhn 1994 [1962]; Niiniluoto 1980, 1983, 1984; Popper 1995 [1963]), mutta myös *metodi* (mm. Niiniluoto 1980; Töttö 2000) ja *hypoteesi* (mm. Kuhn 1994 [1962]; Silverman 2010 [2000]) ovat usein olleet tieteenteoreettisen pohdiskelun kohteena. Tätä keskustelua on kuitenkin käyty lähinnä luonnontieteellisestä näkökulmasta käsin, eikä yleistieteellisiin termeihin erityisesti kielitieteen alalla keskittyvää tutkimusta juuri ole saatavilla (kielitieteen filosofiasta ks. kuitenkin Perry toim. 1980; Katz 1985; Davis & Taylor toim. 1990; Yngve 1996; Sampson 2001).

---

1. Ks. <http://tieteentermipankki.fi>.

Tutkimuksen kohteeksi olen valinnut seuraavat 12 termiä: *teoria, metodi, hypoteesi, malli, teesi, viitekehys, lähestymistapa, näkökulma, suuntaus, kuvaustapa, lähtökohta* ja *tutkimusmenetelmä*. Termien merkityksiä sekä niiden välisiä suhteita olen pyrkinyt kartoittamaan keräämällä tutkijakoulu Langnetin piirissä toimivien kielentutkijoiden näkemyksiä sähköisellä kyselylomakkeella. Saamiani kyselyvastauksia (23 kpl) olen eritellyt sisällönanalyysin avulla, jota esittelen luvussa 4. Lisäksi peilaan kielentutkijoiden vastauksia sosioterminologiassa, tieteenfilosofiassa ja tutkimusmetodologiassa esitettyihin näkemyksiin ja toivon saavani vastauksia siihen, miksi yleistieteellisiä termejä voidaan käyttää eri tavoin saman tieteenalan sisälläkin. Termien valintaperusteita, kyselytutkimuksen toteutusta sekä kyselytutkimuksen metodologiaa käsittelen tarkemmin luvussa 3.

Tämä artikkeli on yleistieteellisten termien käyttöä suomen- ja ranskankielisissä kielitieteenalan tutkimusartikkeleissa tarkastelevan väitöskirjatyöni (Luodonpää-Manni, tekeillä) sivutuote². Siinä missä väitöskirjassani keskityn yleistieteellisten termien käyttöön tutkimuksen aidossa kontekstissa, tämän artikkelin tarkoituksena on selvittää, millaisia merkityksiä ja määritelmiä kielentutkijat tietoisesti antavat näille termeille. Vaikka artikkelin luonne on pikemminkin pohdiskeleva kuin normittava, toivon artikkelin tuovan oman lisänsä kielitieteen tieteenteoreettiseen tarkasteluun ja herättävän keskustelua yleistieteellisten termien sisällöistä kielitieteessä.

2 Tieteellisten termien merkityksistä

Perinteisesti yhtenä tieteen kielen ihanteena on pidetty käytettyjen ilmausten täsmällisyyttä ja tarkkuutta (ks. esim. Temmerman 2000: xiv). Tieteellisten termien osalta tämä on usein tarkoittanut monosemian ottamista termien kuvauksen perustaksi: jokaista termiä tulisi tietyllä alalla vastata vain yksi merkitys. Termejä on tutkittu erikoisanaston ilmiöinä, ja niiden käytön alaa on pyritty rajaamaan tieteellisyyden nimissä. Normalisointipyrkimyksistä huolimatta Depeckerin (2005: 12) mukaan on kuitenkin harvinaista, että yhtä termiä vastaisi vain yksi käsite. Gaudin (2005: 86) puolestaan toteaa, että monosemia voi toimia ainoastaan idiolektien tasolla, sillä termin käytön piirin laajetessa termin merkitys joutuu aina uusien neuvotteluiden kohteeksi. Ranskalainen sosioterminologia tarkasteleekin termien muotoutumista sosiaalisissa käytänteissä.

Sosioterminologia on kehittynyt 1980–1990-luvuilla Ranskassa ja ranskankielisessä Kanadassa, ja se on saanut vaikutteita muun muassa sosiolingvistiikasta, kognitiivisesta semantiikasta ja korpuslingvistiikasta (Gambier 1991: 11; Gaudin 2005: 80–81). Siinä missä Pohjoismaissa vahvasti vaikuttaneessa ja edelleen vaikuttavassa perinteisessä terminologiassa termit on nähty käsitteitä vastaavina nimilappuina (Gaudin mas. 81–82), ranskalaisessa sosioterminologiassa termiä käsitellään puolestaan kielellisenä

2. Kirjoitus on valmistunut työskennellessäni Suomen Kulttuurirahaston kokovuotiseen väitöskirjatyöhön myöntämällä apurahalla. Haluan tässä esittää kiitokset kyselyvastaajille, joita ilman artikkeli ei olisi ylipäänsä mahdollinen. Lisäksi kiitän nimettömiä arvioitsijoita sekä artikkelin käsikirjoitusta kommentoineita Eija Suomela-Salmea, Krista Ojutkangasta, Urho Määttä ja Lotta Lehtea arvokkaista huomioista. Mahdollisista artikkeleihin jääneistä virheistä vastaan luonnollisesti itse.

merkkinä (*signe linguistique*), joka sisältää sekä termin nimityksen että sen merkityksen (käsitteen). Sosioterminologia poikkeaa perinteisestä terminologiasta myös siinä, että sosioterminologiassa termin merkityksiä tarkastellaan suhteessa termin käyttöön (mas. 81). Termien merkitysten katsotaan kehittyvän sosiaalisten käytäntöjen seurauksena ja myös muuttuvan ympäröivän todellisuuden muuttuessa (Gambier 1987: 319). Lisäksi perinteisestä terminologian teoriasta poiketen sosioterminologiassa polysemialla, synonymialla ja kuvainnollisella kielenkäytöllä katsotaan olevan oma roolinsa myös, kun tutkitaan terminologiaa (ks. esim. Gambier 1991: 8–9; Temmerman 2000: 16). Polysemia ja synonymia eivät siis olekaan epätoivottava piirre terminologisessa kuvauksessa, vaan ne nähdään funktionaalisina: ne mahdollistavat termin historiallisen kehityksen (polysemia) ja eri näkökulmien huomioimisen (synonymia) (Temmerman mts. 132–133).

Esimerkkejä tieteellisiin termeihin liittyvästä polysemiasta ei tarvitse etsiä kaukaa, vaan näkökulmia tähän tarjoaa kielitieteen piirissä käyty keskustelu *teorian* merkityksistä keskustelunanalyysissä. Etelämäki, Herlin, Jaakola ja Visapää (2009: 163) ymmärtävät *teorian* falsifioitavia väitteitä sisältävänä selitysrakennelmana. Näin ollen keskustelunanalyysiä ei yleensä pidetä *teoriana* kielestä, vaan pikemminkin sosiaalisen toiminnan tarkastelun *metodina* (mp.). Keskustelunanalyysiin sisältyy kuitenkin tutkijoiden (mas. 167) mukaan taustaoletuksia kielen luonteesta sosiaalisen toiminnan välineenä (ks. myös Peräkylä 2005: 875). Mikäli *teoria* ymmärrettäisiin falsifioitavia väitteitä sisältävän selitysrakennelman sijaan tutkimuksen taustaksi (mm. Raunio 1999: 311; Eskola & Suoranta 1999 [1998]: 80), näitä keskustelunanalyysin perusolettamuksia voitaisiin nimittää keskustelunanalyysin *teoriaksi*. Esimerkiksi Pikkarainen (2010: 107) määrittelee keskustelunanalyysin tutkimuksensa ”teoreettis-metodologiseksi viitekehykseksi”. Lisäksi *teorian* merkityksen määrittelyssä kysymys voi olla myös siitä, minkä vastakohtaksi termi määritellään. Esimerkiksi Peräkylä (2005: 875) näyttää lähestyvän *teoriaa* empirian vastakohtana. Hänen (mp.) mukaansa keskustelunanalyttikot tutkivat vuorovaikutusta aidoissa kielenkäyttötilanteissa sen sijaan, että tekisivät puhtaasti teoreettista tutkimusta. Peräkylä (mp.) täsmentää kuitenkin, että empiiriseen tutkimukseen voi sisältyä perustavia teoreettisia olettamuksia, joihin tutkimustekniikat perustuvat.

Pohdinta *teorian* merkityksestä keskustelunanalyysissä toimii osoituksena siitä, että kokonaisen tieteenalan lisäksi myös yksittäisten tutkimusalojen sisällä voi olla erilaisia tapoja käsitteistää yleistieteellisiä termejä. *Teoria* voidaan ymmärtää ainakin kolmella eri tavalla: falsifioitavia väitteitä sisältävänä selitysrakennelmana, tutkimuksen taustana ja empirian vastakohtana. Termiä *teoria* ei siis vastaa vain yksi tarkkarajainen *teorian* käsite, vaan termiä voidaan käyttää erilaisissa merkityksissä. Tässä mielessä yleistieteelliset termit lähestyvät yleiskielen sanoja, ja pidänkin luontevana käsitellä näitä termejä sosioterminologien tapaan kielellisinä merkkeinä muiden merkkien joukossa. Erikoiskielen ja yleiskielen muodostamalla jatkumolla yleistieteelliset termit sijoittuvat jonnekin keskivaiheille, sillä tieteellisen diskurssin lisäksi ne ovat käytössä myös jokapäiväisessä kielenkäytössä. *Sanan* sijaan ymmärrän ne kuitenkin *termeiksi*, koska olen kiinnostunut niiden merkityksistä erityisesti tietyn erikoisalan (kielitieteen) sisäisessä asiantuntijalta asiantuntijalle suuntautuvassa kommunikaatiossa (ks. Pearson 1998: 36).

Siinä missä terminologit perinteisesti lähtevät käsitteestä ja tarkastelevat sen nimeämistä tietyllä erikoisalalla, tässä tutkimuksessa lähdetään liikkeelle lingvistisestä näkökulmasta ja valitaan termi tarkastelun lähtökohdaksi (ks. Nuopponen 2003). Tästä näkökulmasta on mahdollista selvittää, millaisia merkityksiä yleistieteellisiin termeihin voidaan liittää kielitieteellisessä diskurssissa.

3 Kyselytestimenetelmä

Kyselytestimenetelmän suosio kielitieteen piirissä on viime aikoina kasvanut ainakin Suomessa (Vanhatalo 2005: 31). Kyselytestejä voidaan soveltaa täydentämään korpus-tutkimuksen tuloksia, mutta kyselytesti voi joskus olla ainoa vaihtoehto tutkimuskohteen kartoittamiseen (Itkonen & Pajunen 2010: 74). Esimerkiksi harvinaisten ilmiöiden kohdalla korpus-tutkimus ei ole useinkaan tarkoituksenmukaisin menetelmä. Toisaalta ihmisen eri sanoihin liittämiä mielikuvia ei voida myöskään tavoittaa korpusaineistosta. Koska tarkoitukseni on tutkia, millaisia merkityksiä vastaajat antavat yleistieteellisille termeille, katson kyselytestin soveltuvan hyvin aineistonkeruumenetelmäksi (ks. Västi 2012: 35). Lisäksi toivon kyselytutkimuksen täydentävän termien käyttöä selvittävän aineistopohjaisen väitöstutkimukseni tuloksia. Vaihtoehtoisena aineistonkeruumenetelmänä olisi voinut toimia myös haastattelututkimus, mutta etenkin sähköpostitse toteutetun kyselytestin etuna on sen käytännöllisyys.

On kuitenkin hyvä huomata, että kyselytestimenetelmä edellyttää aiheen valintaan ja koeasetelman suunnitteluun liittyvää introspektiota ja usein myös aitoon kielenkäyttöaineistoon perustuvaa ideointia (Vanhatalo 2005: 31; Itkonen & Pajunen 2010: 73). Niin on tässäkin tutkimuksessa. Tutkitut käsitteet olen valinnut lukemalla kokonaisuudessaan 60 suomenkielisissä kielitieteen alan julkaisuissa ilmestynyttä tutkimusartikkeliä ja poimimalla sieltä tutkimuksen metadiskurssissa esiintyvät keskeiset tieteelliset termit. Artikkeleissa havaittujen kiinnostavien kohtien sekä termien esiintymisfrekvenssien perusteella olen valinnut kyselytutkimukseen 12 tieteellistä termiä. Tutkimuksen ulkopuolelle jäivät harvinaisuutensa vuoksi esimerkiksi *lähtöoletus*, *näkökohta* ja *tarkastelutapa*. Kyselylomake on pilotoitu Turun yliopiston ja Åbo Akademin ranskan kielen jatko-opiskelijoilla elokuussa 2009. Varsinaiset kyselyvastaukset on kerätty kielentutkimuksen tutkijakoulu Langnetissa toimivilta tutkijoilta loka-kuun 2009 aikana. Kyselylomake lähetettiin tutkijakoulun jatko-opiskelijoille ja ohjaajille sähköpostilistan kautta tutkijakoulun suostumuksella. Kyselyyn vastasi yhteensä 23 kielentutkijaa, joista yhdeksän oli jatko-opiskelijoita ja 14 ohjaajia. Otoksen suhteellisen pienuuden vuoksi jatko-opiskelijoiden ja ohjaajien vastauksia käsitellään yhdessä. Menettelyä puoltaa myös se, ettei jatko-opiskelijoiden ja ohjaajien vastauksissa ole nähtävissä merkittäviä eroja termien ymmärtämisessä. Siinä missä tutkijan uransa alkutaipaleella olevilla jatko-opiskelijoilla on vähemmän kokemusta tieteen tekemisestä kuin kokeneemmilla ohjaajilla, jatko-opiskelijoilla voi toisaalta olla enemmän aikaa pohtia tieteen tekemisen peruskysymyksiä. Kysymykset voivat myös olla heille erityisen ajankohtaisia. Sen sijaan kokeneemmilla tutkijoilla voi olla aiheesta enemmän vakiintuneita käsityksiä ja termien käyttö voi olla intuitiivisempaa.

Kysely koostuu avoimista kysymyksistä, joissa vastaajien tehtävänä on pohtia muiden tieteellisten termien merkityssisältöjä suhteessa *teoriaan*. Vastaajia pyydettiin esimerkiksi kertomaan, mitä eroa on sanapareilla *teoria ja metodi*, *teoria ja hypoteesi*, *teoria ja malli* ja niin edelleen. Termien vertailu perustuu Vanhatalon (2005: 28) huomioon, jonka mukaan sanojen merkitysvivahde-erot paljastuvat parhaiten vertailemalla niitä läheisiin synonyymeihin. Vaikka tässä tutkimuksessa tutkimuskohteena eivät olekaan lähisynonyymit, toivon yleistieteellisten termien välisen vertailun tarjoavan olennaista tietoa käsitteiden sisällöistä sekä tuottavan uutta tietoa näiden välisistä suhteista. Tähän ei olisi nähdäkseni voitu päästä keräämällä vastaajilta yksinkertaiset määritelmät tutkituille termeille. Määritelmän pyytäminen tieteellisille termeille olisi tehtävänä voinut olla termien välistä vertailua vaikeampi, ja lisäksi se olisi voinut helpommin johtaa ainoastaan valmiiden määritelmien siteeraamiseen. Tämä olisi epätoivottavaa tutkimuksessa, jossa pyritään tarkastelemaan, miten vastaajat ymmärtävät tutkitut termit ja niiden väliset suhteet. Nimenomaan *teorian* valinta muiden termien vertailukohdaksi perustuu puolestaan havaintoon, jonka mukaan yleistieteelliset termit esiintyvät tutkimusartikkeleissa usein tutkimuksen teoreettista taustaa hahmottavassa luvussa. Kyselylomakkeella avointen vastausten tilaa ei ollut rajoitettu, ja yksittäistä termiä koskevien vastausten pituudet vaihtelivatkin muutamasta sanasta aina pariin sivuun. Kyselylomake on kokonaisuudessaan artikkelin liitteenä.

Kyselytestimenetelmää on myös kritisoitu ja usein aiheesta. Vanhatalo (2005: 33–35) pitääkin ulkopuolisen kritiikin roolia tärkeänä kyselytestien ja niiden toteutuksien kehittämässä. Kritiikkiä ovat saaneet osakseen niin menetelmän objektiivisuus, luotettavuus, hyödyllisyys kuin koeasetelman ja loppupäätelmien validius (mts. 33). Kyselytestimenetelmää käytettäessä on syytä huomioida tutkijan ennako-oletusten vaikutus erityisesti kyselylomakkeen laatimiseen (Hirsjärvi & Hurme 2001: 23). Kysymysten muoto voi ohjata koehenkilöiden havaintoja, ja toisaalta osallistujat voivat myös pyrkiä antamaan ”oikean” ja sosiaalisesti tai kulttuurisesti hyväksyttävän vastauksen todellisen mielipiteensä sijaan (Alanen 2011: 160; Raunio 1999: 298). Koska kyseessä ovat kielen-tutkijat ja heidän työhönsä kiinteästi liittyvät termit, eron kyselyvastausten ja tieteen-teon käytännön välillä voidaan kuitenkin olettaa olevan pienempi kuin useimmissa muissa asioissa, joita kyselymenetelmällä tutkitaan. Tutkimuksen luonnollinen konteksti kyselylomakkeista toki puuttuu, ja merkitysten kartoittaminen käyttökontekstin ulkopuolella voi olla ongelmallista. Kyselytestimenetelmä on kuitenkin omiaan täydentämään tutkimusartikkeliaineistoon perustuvaa väitöstutkimustani ja mahdollistaa tutkijoiden oman äänen kuulumisen tutkimuksessa.

4 Kielentutkijoiden näkemyksiä tieteellisistä termeistä: kuusi tutkimuksen osa-aluetta

Aineiston analyysimenetelmänä olen käyttänyt sisällönanalyysiä (Tuomi & Sarajärvi 2012 [2009]) painottaen kuitenkin myös kielellisten valintojen merkitystä. Kun kyseessä ovat kielen-tutkijat, kielellisiä valintoja voidaan pitää erityisen merkityksellisinä, ja tämän vuoksi olen halunnut antaa niille perinteistä sisällönanalyysiä suuremman

merkityksen. Lisäksi näytän paljon kielellisiä valintoja esitteleviä suoria lainauksia aineistosta. En kuitenkaan käsittele kattavasti esimerkiksi vastauksissa käytettyjä metaforia, vaan nostan niistä esille lähinnä matkametaforan käytön kiinnostavana yksittäistapauksena.

Käyttämäni sisällönanalyttistä menetelmää havainnollistan taulukossa 1 (s. 248). Analyysin ensimmäisessä vaiheessa olen sisällönanalyysin mukaisesti tiivistänyt kyselyvastaukset pelkistettyyn muotoon pyrkien kuitenkin säilyttämään alkuperäisiä kielellisiä valintoja. Toisessa vaiheessa olen luokitellut nämä pelkistetyt ilmaukset sen mukaan, mitä yhteisiä aihepiirejä niissä voidaan havaita. Aineistoa ei siis ole sovitettu mihinkään ennalta määrättyihin luokkiin, vaan ryhmittely perustuu kyselyvastauksissa toistuviin ilmauksiin. Kolmannessa vaiheessa olen pyrkinyt abstrahoimaan aineistoa yhdistelemällä analyysin toisessa vaiheessa muodostettuja luokkia aineiston sisällön mahdollistamissa puitteissa. Analyysi on siinä mielessä teoriaohjaavaa (Tuomi & Sarajärvi 2012 [2009]: 117–118), että sosioterminologista, tieteenfilosofista ja metodologista kirjallisuutta käytetään apuna kyselyvastauksien kommentoinnissa, mutta kyselyvastauksia ei ole pakotettu mihinkään ennalta määrättyihin luokkiin, vaan luokittelukategoriat on valittu aineistosta.

Analyysin perusteella kielentutkijat liittävät tutkimani termit kuuteen erilaiseen tieteellisen tutkimuksen osa-alueeseen: tutkittavan ilmiön tieteellinen selittäminen, tutkimuksen tausta, tutkimustekniikka, tarkastelutapa, tutkimusala sekä tutkimuksen konkreettinen alkupiste. Kyselyvastausten perusteella yleistieteelliset termit ovat kieli-tieteessä jokseenkin polyseemisiä. Tästä syystä jokin yksittäinen termi, kuten *teoria*, voi esiintyä usean eri osa-alueen käsittelyssä. Toisaalta jotkin termit voidaan ymmärtää keskenään ainakin osittain synonyymisiksi, kun ne liitetään yhteen ja samaan tieteellisen tutkimuksen osa-alueeseen.

4.1 Ilmiön tieteellinen selittäminen

Kyselyvastauksissa *teoria*, *malli*, *hypoteesi* ja *teesi* liitetään toistuvasti tutkittavan ilmiön tieteelliseen selittämiseen³. Tämä on kaikkien näiden termien yleisimmin mainittu esiintymisyhteys, vaikka osa vastaajista antaakin niille myös muita merkityksiä (ks. jäljempänä). Useimmissa vastauksissa (12 vastaajaa) *teoria* liitetään ilmiön tieteelliseen selitykseen määrittelemällä termi jonkin ”ilmiön kuvaukseksi” (A7)⁴, ”kuvaukseksi jostain maailman osasta” (A1) tai ”oletukseksi asioiden tilasta” (B13). *Teoria* kuvataan ”tutkimukseen perustuvaksi oletusrakennelmaksi siitä, miten asiat ovat ’todellisuudessa’, esim. millaisia kausaalisia suhteita on ilmiössä, jota tutkitaan” (B14). Vastaaja B14 varustaa sanan *todellisuudessa* lainausmerkeillä, mikä osoittaa, että vastaaja haluaa jättää tiettyjä varauksia todellisuuteen liittyviin kysymyksiin. Kyselyvastauksista on havaittavissa kuitenkin vähintään jonkinlainen realistinen tietoteoria (ks. Niiniluoto 1984: 98),

3. Tässä en kuitenkaan halua viitata selittämiseen (*explaining*) tulkitsemisen (*interpreting*) vasta-parina, kuten kirjallisuudessa on esitetty (ks. esim. Raatikainen 2004: 94). Käytän *selittämistä* pikemmin sen yleiskielisessä merkityksessä ’tehdä asia selemmäksi’.

4. Ilmoitan sulkeissa kyselyvastauksien käsittelyssä käyttämäni tunnistenumeron, jossa A viittaa jatko-opiskelijaan ja B ohjaajaan.

Taulukko 1.
Analysesimerkki: teoria.

Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Pääloukka
Teoria on kokonaisvaltainen oletus ja näkemys jostakin systeemistä, kuten kielestä. Teoria perustuu varhempien tutkimustulosten tulkintaan, mutta siihen sisältyy myös oletuksia. Metodi on tapa ja menetelmä, jolla jotakin ilmiötä käytännössä tutkitaan. (A2)	Teoria on kokonaisvaltainen aikaisempaan tutkimukseen perustuva oletus jostakin ilmiöstä.	tutkimukseen perustuva oletus jostakin ilmiöstä	
Metodi (menetelmä) on tapa, jolla teoriaa testataan. Metodi voi olla myös irrallaan mistään teoriasta tai ennako-oletuksista ylipäänsä, esim. aineistonkeräysmenetelmä tai menetelmä, jolla aineistoa analysoidaan. Teoria on oletus asioiden tilasta. Teoria ja menetelmä voivat olla sidoksissa toisiinsa (esim. keskustelunanalyysissä) tai aivan irrallisia – esim. kokeellisia menetelmiä voidaan käyttää hyvin monenlaisien teorioiden testaamiseen. (B13)	Teoria on oletus asioiden tilasta ja sitä testataan metodilla.	testattavissa oleva oletus jostakin ilmiöstä	ilmiön tieteellinen selittäminen
Teoria on laajempi tausta ja viitekehys, jonka piirissä esimerkiksi tutkimusta tehdään. Metodi on konkreettisesti toimintatapa. (A9)	Teoria on tausta tai viitekehys, jonka piirissä tutkimusta tehdään.	tutkimusta kehystävä tausta	tutkimuksen tausta
Teoria sisältää ajatuksellisen lähestymistavan johonkin kysymykseen. Sen sisällä määritellään keskeiset käsitteet ja kiinnitettään johonkin tutkimustraditioon. Metodilla taas tarkoitetaan konkreettisia työskentelytapoja, esim. statistiikan käyttöä, kvantitatiivista tai kvalitatiivista näkökulmaa, tapaa kerätä aineisto ja analysoida se jne. (B10)	Teoria vaikuttaa siihen, kuinka jotakin kysymystä lähestytään, kuinka käsitteet määritellään ja mihin tutkimustraditioon kiinnitetytään.	tutkimuksen ajatukselliset puitteet	

jonka mukaan tutkija ei itse luo todellisuutta, vaan tutkittava todellisuuden osa on olemassa hänestä riippumatta. Tästä seuraa, että vastaajien mukaan teorioiden totuudenmukaisuutta on periaatteessa mahdollista arvioida suhteessa niiden kuvaamaan todellisuuteen. Tämä poikkeaa esimerkiksi vahvasta relativismista, jossa totuus nähdään aina suhteellisenä eikä teorian todenperäisyyden varmentamiselle ole riippumatonta perustaa (ks. Raatikainen 2004: 64–69).

Jotkut kyselyvastaajat näyttävät kuitenkin omaksuneen kantoja, joista voidaan joutua empirismin ja objektivistisen todellisuuskäsityksen kohtaamiin havaintojen teoriapitoisuutta koskeviin ongelmiin. Esimerkissä 1 esitetään näkemys, jonka mukaan teorian tulisi olla havaintojen perusteella kumottavissa tai muuten se näyttäytyy epätieteellisenä:

- (1) Teoria on vaativa tieteellinen käsite, joka viittaa kattavaan, testattavissa (ja siis kumottavissa) olevaan, tieteellisesti perusteltuun selitykseen jostakin ilmiöstä. Jotta jokin selitys ansaitsee tulla kutsutuksi teoriaksi, sen on oltava havaintojen perusteella kumottavissa, vaikkei tänään niin ehkä huomenna. Jos selitystä ei voida periaatteessakaan kumota havaintoihin vetoamalla, on kysymys uskosta jota tiede ei voi ratkaista. (B12)

Kuvauksessa ei oteta huomioon havaintojen teoriapitoisuuden periaatetta vaan annetaan ymmärtää, että maailmaa on mahdollista havainnoida suoraan ilman välttämättömien metafyyssisten perusolettamusten vaikutusta havaintoihin tai niiden tulkintaan. Havaintojen teoriapitoisuuden periaatteen mukaan (mm. Hanson 1961; Kuhn 1994 [1962]) taustateoria vaikuttaa kuitenkin siihen, mitä tutkija kohteestaan havaitsee ja kuinka hän näitä havaintojaan tulkitsee. Edellä esitetyn näkemyksen tekee erityisen ongelmalliseksi se, että monet ihmistieteiden ja myös luonnontieteiden tutkimuskohteet koostuvat ei-havaittavista teoreettisista olioista. Tällainen määritelmä voisi sulkea osan kielitieteenkin piirissä tutkituista kohteista kokonaan tieteen ulkopuolelle.

Esimerkissä 1 esitetyn näkemyksen lisäksi kaksi muutakin vastaajaa viittaa teorian testattavuuden vaatimukseen. Esimerkissä 2 nostetaan kuitenkin esiin ristiriita teorian ymmärtämisessä periaatteen ja käytännön tasolla. Vaikka periaatteessa peräänkuulutetaan teorioiden testattavuutta, käytännön tasolla tästä vaatimuksesta ei välttämättä aina pidetä kiinni. Vastaaja B13 kiinnittää kuvauksessaan huomiota siihen, että kaikista kohteista ei ole mahdollista muotoilla varsinaista *teoriaa*, ainakaan jos termi ymmärretään näin tiukasti. Teorian sijaan tällöin voitaisiinkin puhua *mallista*:

- (2) Tiukasti ottaen teorian on oltava falsifioitavissa. Käytännössä teorioiksi kutsutaan paljon löyhempi[ä]kin ajatusrakennelmia, joita ei todellisuudessa voi osoittaa vääräksi tai oikeaksi. Teoria on oikea vain kunnes se osoitetaan vääräksi, oikeaksi sitä ei yleensä voi todistaa. Malli voi olla teorian esiaste eli teoria on vielä kehittämistyön kohteena. Monista asioista ei ole mahdollista edes kuvitella testattavissa olevaa aukotonta teoriaa, kun taas malli voi olla vähän suurpiirteisempi ja suuntaa-antavampi. Mallia voi kehitellä edelleen

ja muuttaa saatujen tutkimustulosten pohjalta, se voi siis osoittautua osittain oikeaksi, kun taas teoria on yleensä joko oikea tai väärä. Mutta ainakin kielitieteissä on ero teorian ja mallin välillä usein kokonaan hämärtynyt. (B13)

Esimerkissä 2 *malli* määritellään teorian esiasteeksi. Kyselyvastausten perusteella *malli* onkin *teorialle* läheinen termi, sillä myös se liitetään ilmiön tieteelliseen selittämiseen. Carnapin (1971: 54) mukaan käsitys, jossa malli on teorian perustana toimiva skeema tai yksinkertaistus, liittyy erityisesti juuri kielentutkimukseen. Vastaajan B13 lisäksi kuitenkin ainoastaan yksi vastaaja määrittelee *mallin* teorian esiasteeksi. Kysely näyttäisi tukevan esimerkissä 2 esitettyä huomautusta, että *teorian* ja *mallin* välille ei juuri tehdä eroa kielitieteessä. Monet vastaajat (8 vastausta) kokivat *teorian* ja *mallin* välisen vertailun vaikeaksi tai raportoivat termien olevan synonyymisiä.

Silloin, kun eroja *teorian* ja *mallin* välille kuitenkin haetaan, vastaajat hahmottelevat termien välistä eroa pikemminkin konkreettisuusakselilla kuin vastaajan B13 esille nostamalla selitysrakennelman kehitysasteella. Siinä missä *teoriaa* luonnehditaan abstraktiksi, *malli* kuvataan tutkittavan ilmiön ”havainnolliseksi” (A2), ”visuaaliseksi” (B1) tai ”konkreettiseksi” (B14) esitykseksi: ”Malli on ehkä hiukan muotiasana, mutta ehkä malli on usein konkreettisempi ja eksplisiittisempi selitys kuin teoria” (B12). Valinta *teorian* ja *mallin* välillä voi siis liittyä myös vastaavaan käsitteeseen liitettuihin arvoihin ja arvostuksiin. Erätuuli, Leino ja Yli-Luoma (1994: 29) huomauttavatkin kvantitatiivisia analyysimenetelmiä käsittelevässä teoksessaan, että ”näyttää olevan kuitenkin hieman makuasia, kutsuuko tutkija jotain tutkimuksensa taustaan keskeisesti liitettävää asiaa malliksi vaiko teoriaksi”.

Esimerkeissä 1 ja 2 *teoria* näyttäytyy varsin normatiivisena ja sille annetut määritelmät muistuttavat luonnontieteistä ammentavassa tieteenfilosofiassa esitettyjä näkemyksiä (mm. Popper 1995 [1963]: 55–58). Teorioiden ja mallien määrittelyminen falsifioitavuuden kriteerin kautta ei kuitenkaan ole ainoa mahdollinen tapa ajatella asiaa, eikä suurimassa osassa (20 vastausta) kyselyvastauksia tätä kriteeriä mainitakaan. Kvalitatiivisen⁵ tutkimuksen oppaassa Silverman (2010 [2000]: 110) kirjoittaa, että teoriat ja mallit ohjaavat ilmiöiden tarkastelua ja ovat täten itseään vahvistavia (*self-confirming*). Niitä on siis mahdoton osoittaa vääräksi, mutta niiden hyödyllisyyttä tutkimukselle voidaan kyllä arvioida. Näiden kahden käsityksen välinen ero voi johtua esimerkiksi tieteenalakohtaisista käytännöistä tai valitusta tutkimusotteesta. Luonnontieteellisessä tutkimuksessa pääpainon sanotaan olevan määrällisillä ja ihmistieteissä laadullisilla menetelmillä (ks. esim. Clarkeburn & Mustajoki 2007: 48). Määrällisessä tutkimuksessa keskitytään testaamaan teorian tai siitä johdettujen oletusten pätevyyttä suuressa tapausjoukossa, kun taas laadullisessa tutkimuksessa teoriat toimivat tyypillisemmin tulkinnan apuvälineinä. Eskola ja Suoranta (1999 [1998]: 81–84) huomauttavat kuitenkin, että myös laadullisessa tutkimuksessa on mahdollista pohtia aineistolähtöisesti teorian paikkansapitävyyttä. Lisäksi on hyvä huomata, että myös luonnontieteissä käytetään laadullisia menetelmiä ja ihmistieteissä määrällisiä. Kielitieteen näkökulmasta tämä on itsestään selvää, sillä mikäli frek-

---

5. Käytän tässä kvalitatiivista laadullisen synonyyminä. Laadullinen ja kvalitatiivinen tutkimus eivät kuitenkaan aina tarkoita samaa asiaa (ks. Töttö 2000: 85).

venssien laskeminen luokitellaan määrälliseksi menetelmäksi, monet kielitieteelliset tutkimukset yhdistävät sekä laadullisia että määrällisiä tutkimusotteita.⁶

Teorian ja mallin ohella myös *hypoteesi* liitetään kyselyvastauksissa ilmiön tieteelliseen selitykseen. *Hypoteesi* määritellään jonkinasteiseksi oletukseksi todellisuuden ilmiöstä tai tutkimuksen tuloksista (20 vastausta). Tätä oletusta pyritään sitten testaamaan tutkimuksen avulla (12 vastausta). *Hypoteesin* osalta falsifioitavuus nousee siis keskeiseksi kriteeriksi. Kalaja, Alanen ja Dufva (2011: 13) liittävät hypoteesin soveltavan kielentutkimuksen oppaassaan erityisesti kvantitatiiviseen ja kokeelliseen tutkimukseen. Heidän (mp.) näkemyksensä hypoteesien falsifioitavuudesta poikkeaa kuitenkin siinä määrin muualla esitetyistä tulkinnoista, että kyseessä saattaa olla esimerkiksi taittovaiheessa tapahtunut virhe. Heidän (mp.) mukaansa ”jos tutkimuksessa tehdään hypoteeseja, ne pitää myös aineiston ja sen analyysin perusteella osoittaa vääräksi”. Tässä hypoteesien falsifioitavuuden vaatimus menisi vielä astetta pidemmälle: hypoteesit tulisi aina kumota tutkimuksen kuluessa. Myöhemmin samassa teoksessa Martin (2011: 171) määrittelee hypoteesin siten, että se tulee ”osoittaa joko oikeaksi tai vääräksi”. Hän (mp.) esittää kuitenkin muun muassa Silvermanista (2010 [2000]: 110) poikkeavan ajatuksen, jonka mukaan *hypoteeseista* ei voida puhua laadullisessa tutkimuksessa. Kyselyvastauksissa tällaisia rajoituksia hypoteesien käytölle ei ainakaan eksplisiittisesti mainita. Esimerkissä 3 kuitenkin kritisoidaan hypoteesien käyttöä humanistisissa tutkimuksissa:

- (3) Hypoteesi on oletamus siitä, mitä empiirisessä tutkimuksessa ”ulos tulee”. Yleensä hypoteeseja pitäisi olla kaksi, ns. nollahypoteesi ja tutkimushypoteesi, mutta humanistit toheltavat tässäkin. (B1)

Vastakkain näyttäisi olevan ainakin kaksi erilaista *hypoteesin* määritelmää, joista tiukemman mukaan hypoteesin tulisi olla tutkittavissa tilastollisin menetelmin (Martin 2011: 171). Kyselyvastaajille vaikuttaa kuitenkin pääsääntöisesti riittävän se, että hypoteesi ylipäänsä on testattavissa.

Hypoteesin määrittelemisen mutkistuu edelleen *teorian* ja *hypoteesin* välisessä vertailussa. Kyselyvastausten perusteella sekä *teoria* että *hypoteesi* voivat ainakin tiettyissä konteksteissa merkitä tutkittua ilmiötä selittämään pyrkivää tieteellistä ajatusrakennelmaa. Vastaajat näkevät *teorian* ja *hypoteesin* väliset yhteydet tiiviinä ja joskus jopa toisilleen päällekkäisinä (10 vastausta). *Teoria* koetaan kuitenkin *hypoteesia* laaja-alaisempana terminä, johon hypoteesi perustuu tai joka voi sisältää useita hypoteeseja. Vastaajat mainitsevat termien välisen eron liittyvän lähinnä tieteellisen selityksen varmuusasteeseen. Teoria kuvataan hypoteesia varmempana rakennelmana, joka perustuu tutkimukseen. Hypoteesi puolestaan edeltää tutkimusta. Neljä vastaajaa huomauttaa kuitenkin, että myös teoria on aina epävarma. Kahden vastaajan mukaan *teoria* voidaankin nähdä synonyymisenä *hypoteesille* ja valinta termien välillä voi perustua lähinnä niiden synnyttämiin mielikuviin:

6. Kaikki tutkijat eivät kuitenkaan ole yksimielisiä siitä, mitä tarkoitetaan määrällisellä tutkimuksella. Myös laadullisen ja määrällisen tutkimusotteen yhteensopivuudesta on erimielisyyttä (ks. Tuomi & Sarajarvi 2012 [2009]: 65–68).

- (4) Molemmat ovat ajatusrakennelmia. Kumpaakaan ei voi nimittää faktaksi. Näitä ei taida voida oikein kunnolla määritellä, vaan täytyy jäädä mututasolle. Teoriasta syntyy mielikuva, että se kuitenkin perustuu tutkimukseen, olipa tutkimus sitten empiiristä tai tapahtuu pelkästään tutkijan aivoissa. Hypoteesi taas on vasta tutkijan esittämä olettaus siitä, millainen tietty todellisuuden osanen voisi olla – ennen kuin asiaa on tutkittu. Tutkimuksessa hypoteesi osoittautuu joko oikeaksi tai vääräksi. Kovin suurta eroa näillä ei loppujen lopuksi ole, sillä myös teoriat voivat lähemmin tarkasteltuina osoittautua oikeiksi tai vääriksi. Harvoin kuitenkaan tutkija itse kumoaa omaa teoriaansa. Sen tekevät muut tutkijat. (B9)

Viimeinen ilmiön tieteelliseen selittämiseen kyselyvastauksissa liitetty termi on *teesi*, jota vastaajat pitivät selvästi vieraimpana: ”Teesi ei liene kovinkaan paljon käytetty kielitieteessä” (B6). *Teorian* ja *hypoteesin* tapaan vastaajat pohtivat myös *teesin* varmuusastetta. *Teesiä* pidettiin voimakkaana oletuksena, josta tutkimuksen tekijä on melko varma ja joka on jo saanut tukea tutkimuksesta. Usein *teesiin* liitettiin myös tietynlainen konnotaatio julistuksena tai tutkimustulosten perusteella esitettynä kannanottona. Yksi vastaaja kuvasi kuitenkin *teesin* päinvastoin ”esittämishetkellään melko heikosti perustelluksi tai kokonaan perustelemattomaksi väitteeksi” (B12). *Teorian* ja *teesin* välisissä pohdinnoissa *teoria* kuvattiin *teesiä* laajemmaksi kokonaiseksi lähestymistavaksi tai yleistykseksi, kun taas *teesi* määriteltiin yksittäiseksi väittämäksi tai näkökulmaksi, joka on osa teoriaa tai johdettu siitä. Kuvauksia *teorian* ja *teesin* välisistä suhteista havainnollistaa muotoilu: ”Teoria voidaan tiivistetysti esittää luettelona sen sisältämistä pääväittämistä eli teeseistä” (B5).

4.2 Tutkimuksen tausta

Kyselyvastausten perusteella tutkituista tieteellisistä termeistä ainakin *teoria*, *viitekehys*, *lähestymistapa* ja *lähtökohta* voivat liittyä tutkimuksen taustatietoon tai laajempaan teoreettiseen ja metodologiseen taustaan. Seitsemän vastaajaa raportoi *teorian* tarkoittavan tutkimuksen taustatietoa: ”Teoria – – on teoreettinen (= ei-konkreettinen) tausta, jota vastaan kohdetta peilataan, jonka kautta se ymmärretään ja sitä tulkitaan” (A8). Vastaajan A8 näkemyksessä heijastuu erityisesti laadulliseen tutkimukseen liitetty hermeneuttinen menetelmä, jossa pyritään tutkimuskohteen ymmärtämiseen ja tulkitsemiseen pikemminkin kuin ilmiön (kausaaliseen) selittämiseen. Tämän näkemyksen mukaan teoria mahdollistaa tutkimuskohteen ymmärtämisen syvällisemmin, kuin olisi mahdollista pelkästään tutkittavan ilmiön omista käsitteistä lähtien (ks. Rautio 1999: 311). Eskola ja Suoranta (1999 [1998]: 80) pitävätkin *teorian* liittämistä tutkimuksen ajatuspohjaan erityisesti laadullisen tutkimuksen ominaispiirteenä.

Kyselyvastauksissa myös *viitekehys* liitettiin tutkimuksen taustaan. *Teoria* ja *viitekehys* nähtiin melko läheisinä ja niiden kuvattiin merkitsevän ”melko samaa asiaa” (B10): ”Teoria on mielestäni aika lähellä viitekehystä. Viitekehukseen voi kuulua muu- takin tietoa, ei ainoastaan käsitejärjestelmiä, vaan muuta taustaa, tai konkreettisen tapauksen taustoja” (A6). *Teorian* ja *viitekehysten* vertailussa 11 vastaajaa määritteli

viitekehysten teoriaa laajemmaksi ja löyhemmäksi termiksi. *Viitekehys* voi sisältää jopa useita teorioita, laajemmin tutkimuksen taustaa ja metodologisia ratkaisuja. Tällaista viitekehysten tulkintaa ovat esittäneet myös Erätuuli, Leino ja Yliluoma (1994: 25). Vastaaja A4 huomauttaa kuitenkin *teorian* ja *viitekehysten* suhteesta, että ”viitekehys viittaa selvemmin tutkimuksen taustaan, teoria voi olla paitsi tausta myös tutkimuksen tulos”. Kyselyvastauksissa nostetaan esille ajatus, että valinta *teorian* ja *viitekehysten* välillä voi olla myös ideologinen. Tällöin *viitekehystä* käytetään *teorian* sijaan, kun halutaan käyttää ”vaatimattomampaa käsitettä” (B12) ja asemoida oma tutkimus hieman ”väljemmin” (B5).

Teorian ja *viitekehysten* lisäksi tutkimuksen taustaan voidaan kyselyvastausten perusteella viitata myös termeillä *lähestymistapa* ja *lähtökohta*:

- (5) Lähestymistavan ja lähtökohdan – – muodostavat kaikki tutkimusta ”edeltävät” tiedostetut tai tiedostamattomat näkemykset, käytänteet, mahdollisuudet jne., jotka tutkijalla on käytettävissään. Tieteessä puhutaan yleisemmin ”taustaolettamuksista”. (B1)

Lähestymistapa ja *lähtökohta* muistuttavat *viitekehystä* siinä, että ne ymmärretään usein *teoriaa* laajemmiksi ja väljemmiksi termeiksi. Lisäksi ne voivat sisältää sekä *teorian* tai *teoriat* että *metodit*. Kuusi vastaajaa mainitseekin *lähestymistavan* olevan lähellä *viitekehystä*.

4.3 Tutkimustekniikka

Kolmas tieteellisen tutkimuksen osa-alue, johon yleistieteelliset termit voivat liittyä, on tutkimustekniikka. Kyselyvastauksissa *metodi*, *tutkimusmenetelmä*, *malli*, *lähestymistapa* ja *kuvaustapa* yhdistetään tutkimustekniikan kuvaukseen. Kaikista tutkituista termeistä *metodi* saa vastaajilta yksimielisimmän tulkinnan: kaikki 23 vastaajaa kertovat *metodin* tarkoittavan konkreettista keinoa tai instrumenttia jonkin ilmiön tutkimiseen. Vastaajien suuri enemmistö (21 vastausta) kertoo *tutkimusmenetelmän* tarkoittavan samaa kuin *metodi* ja edellisen olevan jälkimmäisen suomenkielinen vastine. Kaksi vastaajaa pohtii kuitenkin *tutkimusmenetelmän* ja *metodin* mahdollista eroa. Vastaaja B3 ehdottaa *tutkimusmenetelmän* olevan terminä *metodia* laajempi. Vastaaja B5 puolestaan antaa vastakkaisen näkemyksen ja kuvaa *metodin* koostuvan yksittäisistä menetelmistä.

Vastaajien yksimielisestä kuvauksesta huolimatta kirjallisuuden perusteella *metodin*⁷ määritelmä ei kuitenkaan ole itsestään selvä. Yhtäältä on peräänkuulutettu tarvetta tiedostaa tutkimusmenetelmiin liittyviä tieteenfilosofisia implikaatioita (Varto 1995: 16), toisaalta on haluttu sanoutua irti metafyyysisestä pohdinnasta ja tarkastella menetelmiä yksinkertaisesti eri tarkoituksiin soveltuvina välineinä (Töttö 2000: 16, 86). Puheenvuorojen taustalla näyttää vaikuttavan ero metodologian suppean ja laajan määritelmän välillä. Laajan määritelmän mukaan metodologia kattaa kaikki tutki-

7. Käytän tässä *metodia* ja *menetelmää* toistensa synonyymeinä.

muksen filosofiset ja metodologiset ratkaisut (Raunio 1999: 26–27; Tuomi & Sarajärvi 2012 [2009]: 12–13). Tästä näkökulmasta katsottuna metodeista puhuttaessa on oleellista kiinnittää huomiota niihin liittyviin ontologisiin ja epistemologisiin kysymyksiin. Suppean määritelmän mukaan metodologia käsittää kuitenkin ainoastaan käytetyt menetelmät (Raunio mp.; Tuomi & Sarajärvi mp.). Tällöin filosofisten kysymysten ei katsota olevan olennaisia tutkimustulosten kannalta, vaan menetelmien käyttö on ratkaisevassa asemassa. Metodiopillisten taustojen tuntemisen katsotaan kuitenkin helpottavan metodien valintaa ja auttavan välttämään ”filosofiset karikot” (Kiikeri & Ylikoski 2004: 232; Raunio 1999: 13–14; Niiniluoto 1980: 7). Kyselyvastauksissa tällaisiin metodien valintaan liittyviin metodiopillisiin kysymyksiin ei viitata. Kielitieteessä suhtautuminen erilaisiin metodeihin on melko sallivaa ja useita eri menetelmiä voidaan soveltaa jopa samassa tutkimuksessa. Keskeisenä pidetään tieteen itsekorjaavaa luonnetta ja hyvän tieteellisen käytännön noudattamista.⁸

Teoriaa ja metodia verrattaessa vastaajat kertovat metodin olevan tapa testata teoriaa tai mainitsevat yleisemmin teorian ja metodin olevan sidoksissa toisiinsa. Metodi voidaan nähdä tapana soveltaa teoriaa tutkimuksessa. Joskus teorian ja metodin välinen raja voikin olla häilyvä:

- (6) Teoria tarjoaa tavallaan käsitteet tutkittavasta asiasta, metodi välineet sen tutkimiseen. Nämä kaksi saattavat myös joissain teorioissa sekoittua, esimerkiksi jotkut teorialmallit ovat samalla metodeja esim. kielen kuvaukseen tietyltä kannalta. (A8)

Toisaalta metodi voidaan nähdä myös irrallaan mistään teoriasta, kun puhutaan esimerkiksi aineistonkeruumenetelmästä (B13). Vastaaja B9 ei näe teorian ja metodin välillä muuta yhteyttä kuin sen, että ne molemmat kuuluvat tieteeseen:

- (7) Teoria on todellisuutta koskeva ajatusrakennelma. Metodi (tieteessä) on keino saada selkoa todellisuudesta. En oikein ymmärrä, miten näitä käsitteitä voi verrata, koska niillä ei ole muita yhteisiä käsittepiirteitä kuin että ne kuuluvat tieteeseen. (B9)

Siitä huolimatta, että vastaaja B9 ei katso teorialla ja metodilla olevan yhteisiä käsittepiirteitä, hän kuitenkin kytkee molemmat todellisuuden käsitteeseen. Määrittelemällä teorian ”todellisuutta koskevaksi ajatusrakennelmaksi” ja metodin ”keinoksi saada selkoa todellisuudesta” vastaaja tulee samalla yhdistäneeksi teorian ja metodin vähintäänkin epäsuorasti todellisuuden käsitteen kautta.

Vaikka *metodi* ja *tutkimusmenetelmä* ovat tärkeimpiä tutkimustekniikkaan liittyviä termejä, muitakin yleistieteellisiä termejä voidaan joskus yhdistää tähän tieteellisen tutkimuksen osa-alueeseen. Neljä vastaajaa määrittelee *mallin* tavaksi tai välineeksi, jolla jotain ilmiötä voidaan tutkia, ja tarjoaa esimerkeiksi matemaattista ja tilastollista

---

8. Hyvän tieteellisen käytännön ohjeet, ks. www.tenk.fi. Tieteellisen menetelmän itsekorjaavuuden ongelmista ks. Raunio (1999: 150).

mallia. Lisäksi kolme vastaajaa katsoo, että *lähestymistapa* voi joko sisältää sekä metodit että teorian tai viitata pelkästään käytettyihin tutkimusmenetelmiin: ”Lähestymistapa on – – menetelmä, metodi tai metodiikka, jolla tutkimuskohdetta lähestytään, tuskin kuitenkaan yksittäinen menetelmä” (B5). Useissa vastauksissa (9 vastaajaa) myös *kuvaustapa* liitetään tutkimustekniikkaan. *Kuvaustapa* ymmärretään konkreettisenä ”tapana kirjoittaa koko tutkimus” (A3), kuvata jokin ilmiö (A5) tai tutkimusaineisto (A7): ”Kuvaustapa on lähempänä mallia kuin teoriaa. Se liittyy metodiin; on kyseessä työtapana, jonka avulla pyritään valaisemaan aineistoa” (B10).

4.4 Tarkastelutapa

Neljäs tieteellisen tutkimuksen osa-alue, johon yleistieteelliset termit liitetään kyselyvastauksissa, koskee tutkijan omaksumaa tarkastelutapaa. Vastauksissa tarkastelutapa nousee esille *teorian*, *näkökulman* ja *lähestymistavan* yhteydessä, ja siihen liitetään usein tutkijan subjektiivisuuden elementti. Saussuren (CLG: 23) kuuluisien sanojen mukaan ”c'est le point de vue qui crée l'objet” ’näkökulma luo kohteen’. *Teoria* liittyy tarkastelutapaan lähinnä etymologisesti: se on peräisin kreikan sanasta *theoria*, joka tarkoittaa katselemista tai henkistä tarkastelemista. Kyselyvastauksissa kaksi vastaajaa kuvaa *teoriaa* tätä etymologista perustelua käyttäen näkökulmaksi, joka tutkijalla on tutkimuskohteestaan (B1, B3).

Teoriaa yleisemmin tutkimuksen tarkastelutapaan viitataan kuitenkin *näkökulmalla* ja *lähestymistavalla*. Vastajien mukaan näkökulma voi sisältää ainakin tutkijan teoreettisia, metodisia ja kysymyksenasetteluun liittyviä valintoja. *Näkökulma* kuvataankin laajempänä ja epätäsmällisempänä terminä kuin *teoria*. Esimerkissä 8 *teorian* ja *näkökulman* suhdetta lähestytään karttavertauksen kautta:

- (8) Teoria ja näkökulma ovat molemmat sidoksissa tutkimusongelmaan. Teoria on kuitenkin staattisempi. Kun se on valittu, se on ikään kuin kartta, jota seuraamalla löytää perille. Näkökulma taas on ikään kuin reitin alkukohta ja tietoisuus suurin piirtein siitä suunnasta, johon lähdetään. Retkelle voidaan lähteä monesta paikasta samaa karttaa. Näkökulman valinta vaikuttaa kaikkeen, sillä samat asiat näyttävät eri kulumista eri tavalla. Niinpä jo tutkielman nimessä kannattaisi ilmoittaa näkökulma. Jos sen muuttaa kesken tutkimuksen, kaiken joutuu kirjoittamaan uudelleen. (B9)

Karttavertauksen taustalla voidaan nähdä vaikuttavan matkametaforan, joka on varsin tavallinen jokapäiväisessä kielenkäytössä (ks. Lakoff & Johnson 1980). Matkametaforan kautta tutkimusprosessi käsitteistetään tutkimusmatkana, jossa näkökulma määrää reitin alkupisteen ja teoria opastaa kartan tavoin perille. Matkametaforan käyttö ei ole harvinaista muissakaan kyselyvastauksissa:

- (9) Lähestymistapa on aika lähellä viitekehystä, mutta sisältää enemmän suuntaa: viitekehys ikään kuin ympäröi tutkittavaa kohdetta, lähestymistapa osoittaa, miltä suunnalta kohdetta lähestytään ja millä tavoilla. (B13)

Näkökulman tapaan myös *lähestymistapa* kuvataan kyselyvastauksissa hyvin löyhänä terminä, joka voi liittyä tutkimuksen viitekehukseen, menetelmään tai teoriaan. *Lähestymistapa* voi viitata myös tutkijan tapaan suhtautua teorioihin, aineistoon tai tutkimuskysymykseen. Seitsemän vastaajaa rinnastaakin *näkökulman lähestymistapaan*. *Näkökulma* ja *lähestymistapa* eroavat kuitenkin teoriasta siinä, että siinä missä teoriaa kuvataan staattiseksi tai pysyväksi, *näkökulma* ja *lähestymistapa* nähdään jollain tavalla dynaamisempina termeinä.

4.5 Tutkimusala ja tutkimuksen konkreettinen alkupiste

Edellä käsiteltyjen neljää erilaista tutkimuksen osa-aluetta kuvaavan luokan lisäksi kyselyvastauksissa nostetaan esille vielä kaksi aihepiiriä, joihin tutkitut yleistieteelliset termit voivat liittyä. Kyselyvastausten perusteella *viitekehys*, *lähestymistapa* ja *suuntaus* voivat yhdistyä tutkimusalaan ja *lähtökohta* voi puolestaan liittyä tutkimuksen konkreettiseen alkupisteeseen. Luokkaan ”tutkimusala” kootuissa vastauksissa yleistieteellisiä termejä kuvataan paradigman, koulukunnan tai tutkimussuuntauksen kautta. Esimerkiksi kahdessa vastauksessa *viitekehys* määritellään ”tieteelliseksi paradigmaksi, jonka puitteissa tutkimusta tehdään” (B14, myös B4). Lisäksi esimerkissä 10 viitataan eksplisiittisesti Kuhnin (1994 [1962]) esittämään paradigmakäsitykseen:

- (10) Kuhnilaisittain voisi sanoa, että viitekehys on yleinen tapa, jolla yksittäisellä tieteenalalla (esim. kielitieteessä) tai laajemminkin (esim. ihmistieteissä) tutkimusobjekti mielletään (esim. ihminen ja hänen kielensä). Voitaisiin puhua myös paradigmoista tai tieteenalamatriiseista (joilla pikkuinen ero) (esim. behavioristinen ja kognitiivinen ihmis- ja kielinäkemykset). (B1)

Viitekehysten lisäksi myös *lähestymistapa* voidaan ymmärtää tällaiseksi paradigmaksi: ”Lähestymistapa on löyhä ilmaus, ehkäpä jotakin samaa kuin paradigma tai viitekehys – ” (B4). *Viitekehysten* ja *lähestymistavan* lisäksi myös *suuntaus* voi liittyä tutkimusalaan. Kymmenen vastaajaa määrittelee *suuntauksen* kattavimmaksi termiksi, joka rinnastuu koulukuntaan tai tutkimusalaan. *Suuntaus* voidaan nähdä ainakin ”yksittäistä teoriaa laajempuna kokonaisuutena” (A4), joka voi sisältää useita ”teorioita ja metodeita” (A7). Vastakkaisen näkemyksen mukaan *suuntaus* voi tosin tarkoittaa myös samasta teoriasta haarautuneita erilaisia näkemyksiä, ”alateorioita” (A3, myös A9). Kyselyvastausten perusteella *suuntauksen* suhde teoriaan voidaan siis ymmärtää ainakin kahdella tavalla, teoriaa laajempana terminä tai sen alakategoriana. Neljä vastaajaa pitikin *suuntausta* epämääräisenä terminä.

Lähtökohta on mielenkiintoinen termi, joka voi liittyä ainakin tutkimuksen taustaan (ks. edellä) ja tutkimuksen konkreettiseen alkupisteeseen. Kyselyvastauksissa *lähtökohta* yhdistetään tutkimusta edeltäviin seikkoihin, kuten ”oivallus, näkökulma tai ongelman havaitseminen, jonka takia tutkimusta aletaan tehdä” (A7), tai tutkimusprosessin alkupisteeseen, kuten aineiston hankintaan ja tutkimuskysymysten muotoilemiseen. Konkreettisina lähtökohtina voivat toimia myös ”taloudelliset lähtökohdat tai tutkijan henkisen ominaisuudet” (A8). *Lähtökohtaa* luonnehditaankin moni-

selitteiseksi (B6). Useissa vastauksissa *lähtökohdan* kuvauksessa käytetään joukkomääritelmää, jossa listataan tutkimuksen mahdollisia lähtökohtia. Näitä voivat olla ainakin teoria, hypoteesi, metodi, aineisto ja tutkimuskysymys. Vaikka *lähtökohtaa* pidetään moniselitteisyytensä vuoksi ”heikosti perusteltavana tieteellisenä terminä” (B5), se on kuitenkin varsinaisen väitöstutkimuksen aineiston perusteella varsin yleinen suomenkielisisä tutkimusartikkeleissa. *Lähtökohdan* suosio saattaa perustua nimenomaan sen monikäyttöisyyteen silloin, kun halutaan välttää tiukkaa teoreettista sitoutumista tai tarpeetonta toistoa.

5 Pohdintaa

Kyselyvastauksissa yleistieteellisten termien kenttää jäsentää kuusi erilaista tieteellisen tutkimuksen osa-alueita: ilmiön tieteellinen selittäminen, tutkimuksen tausta, tutkimustekniikka, tarkastelutapa, tutkimusala sekä tutkimuksen konkreettinen alkupiste. Huomattavaa on, että kielentutkijat antavat monille termeille, kuten *teorialle*, *mallille*, *viitekehykselle* ja *lähestymistavalle* erilaisia merkityksiä. Termien polysemian ohella toinen huomattava seikka on se, että joitain termejä voidaan kyselyvastausten perusteella pitää osittain synonyymisinä silloin, kun ne liitetään samoihin tieteellisen tutkimuksen osa-alueisiin. Esimerkiksi *teoria*, *malli*, *hypoteesi* ja *teesi* voidaan liittää tutkittavaa ilmiötä selittävään tieteelliseen ajatusrakennelmaan, mutta termien välille raportoidaan tiedon varmuusasteeseen, rakennelman falsifioitavuuteen ja konkreettisuuteen liittyviä näkökulmaeroja. Tutkimuksen taustaan voidaan puolestaan liittää *teoria*, *viitekehys*, *lähestymistapa* ja *lähtökohta*, joiden välinen valinta perustuu muun muassa siihen, kuinka tiukasti tai väljästi tutkimus halutaan asemoida teoreettisessa kentässään. *Metodi*, *tutkimusmenetelmä*, *malli*, *lähestymistapa* sekä *kuvaustapa* yhdistetään tutkimustekniikkaan, kun taas valittuun tarkastelutapaan liittyvät termit *teoria*, *näkökulma* ja *lähestymistapa*. Jälkimmäisten termien väliseen valintaan nähdään vaikuttavan erityisesti *näkökulmaan* ja *lähestymistapaan* yhdistetty tutkijan henkilökohtaisen valinnan tai subjektiivisuuden elementti sekä dynaamisuus suhteessa pysyvämmäksi miellettyyn *teoriaan*. Termit *viitekehys*, *lähestymistapa* ja *suuntaus* voidaan liittää kokonaiseen tutkimusalaan ja *lähtökohta* tutkimuksen konkreettiseen alkupisteeseen. Kyselyvastaukset tukevat sosioterminologien (esim. Gambier 1987) näkemystä (osittaisen) synonyymian funktionaalisuudesta erikoiskielessä, sillä se mahdollistaa erilaisten näkökulmien ja painotusten ilmaisemisen myös tutkimuksen tieteen-teoreettisiin kysymyksiin liittyvissä asioissa.

Kyselyvastausten perusteella yleistieteellisten termien määrittely ei ollut kuitenkaan kielentutkijoille itsestään selvää. Erityisesti *mallin* ja *viitekehysten* määrittelemine tai niiden erottaminen *teoriasta* koettiin useissa vastauksissa vaikeaksi. Monet pitivätkin *mallia* tai *viitekehystä* *teorian* synonyyminä. Lisäksi *näkökulmaa*, *suuntausta*, *viitekehystä*, *lähtökohtaa* ja *kuvaustapaa* pidettiin moniselitteisinä, laaja-alaisina ja epä-määräisinäkin termeinä. Jotkin termit, kuten *teesi* ja *kuvaustapa*, olivat outoja osalle vastaajista. Kiinnostavaa on, että vaikka kaikki tutkitut termit on valittu vertais-arvioituissa lehdissä julkaistujen artikkeleiden perusteella, jotkut vastaajista kokivat

kuitenkin osan termeistä tieteelliseen diskurssiin sopimattomiksi. Tällaisia olivat subjektiivisiksi, määrittelemättömiksi ja arkisiksi koetut *näkökulma*, *kuvaustapa* ja *lähtökohta*. Useissa vastauksissa viitataan myös intuition merkitykseen termien merkitysten määrittelyssä. Esimerkiksi *teorian* ja *mallin* tai *teorian* ja *hypoteesin* väliset erot määriteltiin osittain makuasiaksi.

23 vastaajan näkemyksiin perustuva tutkimus ei varmastikaan voi tuottaa kattavaa luetteloa kaikista mahdollisista merkityksistä, joita kielentutkijat voivat yleistieteellisille termeille antaa. Kysely osoittaa kuitenkin, että yleistieteelliset termit (*metodia* ja *tutkimusmenetelmää* lukuun ottamatta) ovat kielitieteessä polyseemisiä ja toisaalta jotkin termit voivat olla keskenään ainakin osittain synonyymisiä. Kielentutkijoiden olisikin hyvä tiedostaa yleistieteellisten termien käyttöön liittyviä erilaisia vaikuttimia sekä omissa että muiden tutkijoiden tekemissä valinnoissa. Muutoin voidaan ajautua varsin jyrkkiin kantoihin:

- (11) Teoria koostuu aksiomeista: väitteistä, jotka osoitetaan oikeiksi tai vääriksi. Kielitieteessä ylinnä on generatiivinen teoria. Chomsky aikanaan esitti että teorian pitää olla kolmella tavalla adekvaatti: havaintotaso, deskriptiotasi ja selitystaso...
Nämä eivät kyllä ole mielipideasioita! (B7)

Esimerkin 11 kaltaisen normatiivisen asenteen omaksuminen on ongelmallista siitä syystä, että esimerkiksi *teorialle* voidaan erilaisista taustoista käsin antaa perustellusti erilaisia määritelmiä. Yhtäältä *teoria* voidaan ymmärtää määrällisiin (luonnontieteellisiin) tutkimuksiin liitetyllä tavalla ilmiön (todellisuuden osa-alueen) tieteellisenä selityksenä, joka on myös falsifioitavissa. Toisaalta *teoria* voidaan nähdä laadullisiin tutkimuksiin yhdistettynä tulkintaa ohjaavana taustana tai tarkastelutapana, jota voidaan arvioida ainoastaan sen hyödyllisyyden kautta. Erot teoriakäsityksissä voivatkin juontua eroista tavoiteltavan tiedon luonteesta. Joidenkin tutkimusaiheiden yhteydessä on helppo nähdä *teoria* tutkittavan ilmiön selityksenä, jota sitten pyritään testaamaan esimerkiksi korpuksesta määrällisten menetelmien avulla. Joistakin toisista tutkimusaiheista, kuten arvoihin tai subjektiivisiin kokemuksiin liittyvistä aiheista, on vaikeampi kuvitella muodostettavan falsifioitavissa olevaa teoriaa. Tällöin on luontevampaa omaksua käsitys *teoriasta* tulkintaa ohjaavana taustana. Normatiivinen asenoituminen termien määrittelyyn ei nähdäkseni edistä tieteenalan sisäistä keskustelua. Toisaalta täysin kartoittamaton terminologinen monimuotoisuus ei myöskään helpota ainakaan termien omaksumisen parissa työskentelevien opiskelijoiden tehtävää tai tutkijoiden välistä yhteisymmärrystä. Hyödyllisempää voisi olla pyrkiä selvittämään syitä termien käytön variaatiolle kielitieteessä.

Yksi selittävä tekijä yleistieteellisten termien polysemialle voikin olla niiden diakroninen kehitys. Kyselyvastauksissa mainitut Popper ja Kuhn ovat klassikoita, ja heidän ajatuksiaan esitellään todennäköisesti useimmilla tieteenfilosofian kursseilla, joille myös kielentutkijat ovat osallistuneet. Kyselyvastauksissa näkyy myös sellaisia (luonnontieteistä omaksuttuja) kantoja, joiden soveltaminen käytännön tutkimustyöhön voisi sulkea monia tutkimuskohteita tieteen ulkopuolelle. Luonnontieteisiin

viitaten Määttä (2000: 29) huomauttaa, että ”kielitiede on aina ottanut formaaliset mallit ja perustavat teoreettiset näkemykset ulkopuolelta”. Määttän (mas. 36) mukaan mallin hakeminen luonnontieteistä ei sinänsä olisi ongelma, ellei usein turvauduttaisi luonnontieteissäkin jo vanhentuneiksi havaittuihin käsitteisiin. Humanististen tieteiden ja uudenlaisten tutkimuskysymysten nousun myötä esimerkiksi *teoria* on joutunut uudelleenmäärittelyn kohteeksi. Kielitieteessä voisikin olla tarvetta omalle käyttö-pohjaiselle tieteenteoreettiselle pohdinnalle. Mikäli tieteenteoreettisissa pohdinnoissa tyydytään pohjaamaan tieteenfilosofian usein luonnontieteisiin perustuviin näkemyksiin, tieteenteorian ja kielitieteen käytännön välille uhkaa väistämättä jäädä ristiriita, mikä kuvastuu myös joissakin kyselyvastauksissa.

6 Lopuksi

Kyselyn tarkoituksena oli kartoittaa suomalaisten kielentutkijoiden yleistieteellisille termeille (*teoria, metodi, hypoteesi, malli, teesi, viitekehys, lähestymistapa, näkökulma, suuntaus, kuvaustapa, lähtökohta ja tutkimusmenetelmä*) antamia merkityksiä sekä pohtia termien ymmärtämiseen liittyviä vaikuttimia. Testin tulokset perustuvat vastaajien antamiin tietoiisiin kuvauksiin yleistieteellisistä termeistä sekä niiden suhteista *teoriaan*. Kuten jotkut vastaajat huomauttavatkin, termien käyttö voi kuitenkin olla käytännössä ainakin osittain tiedostamatonta, eikä kyselytestin perusteella voi tehdä kauaskantoisia päätelmiä termien käytöstä todellisissa tutkimustilanteissa. Tämä puoli termien käytöstä tutkimuksen luonnollisessa kontekstissa on aiheena tulevassa väitöskirjatyössäni.

Tutkimuksen käytännön ja kielentutkijoiden välisen kommunikoinnin kannalta katsottuna tässä artikkelissa havaitut termien merkityksiin liittyvät näkemyserot tuskin ovat kuitenkaan kovin vaarallisia. Varsinaiset termien eriävistä käytöstä johtuvat väärinkäsitykset lienevät harvinaisia aidoissa tutkimustilanteissa, joissa konteksti toimii tulkin tukena. Termien polysemia ja (osittainen) synonymia voidaan päinvastoin nähdä funktionaalisina. Termien polyseemisyyden voi johtua esimerkiksi eroista tavoiteltavan tiedon luonteesta ja termien diakronisesta kehityksestä, kun taas termien osittainen synonymia mahdollistaa erilaisiin näkökulmiin liittyvien painotusten ilmaisemisen tutkimuksessa. Kielentutkijoiden olisi kuitenkin hyvä tiedostaa yleistieteellisten termien käyttöön liittyviä erilaisia vaikuttimia, ja uskoisin kielitieteen hyötyvän tieteenalan sisäisestä käyttöpohjaisesta tieteenteoreettisesta pohdiskelusta. Toivonkin tämän artikkelin toimivan keskustelun herättäjänä erityisesti tieteenalan teorianmuodostukseen sekä metodologisiin kysymyksiin liittyvissä seikoissa.

Lähteet

ALANEN, RIIKKA 2011: Kysely tutkijan työkaluna. – Paula Kalaja, Riikka Alanen & Hannele Dufva (toim.), *Kieltä tutkimassa. Tutkielman laatijan opas* s. 146–161. Helsinki: Finn Lectura.

- CARNAP, RUDOLF 1971: A basic system of inductive logic. Part I. – Rudolf Carnap & Richard Jeffrey (toim.), *Studies in inductive logic and probability. Volume I* s. 33–166. Berkeley: University of California Press.
- CLARKEBURN, HENRIKKA – MUSTAJOKI, ARTO 2007: *Tutkijan arkipäivän etiikka*. Tampere: Vastapaino.
- CLG = DE SAUSSURE, FERDINAND: *Cours de linguistique générale. Publié par Charles Bally & Albert Sechehaye avec la collaboration de Albert Riedlinger. Édition critique préparée par Tullio de Mauro*. Paris: Payot 1972.
- DAVIS, HAYLEY – TAYLOR, TALBOT (toim.) 1990: *Redefining linguistics*. London: Routledge.
- DEPECKER, LOÏC 2005: Contribution de la terminologie à la linguistique. – *Langages* 157 s. 6–13.
- ERÄTUULI, MATTI – LEINO, JARKKO – YLI-LUOMA, PERTTI 1994: *Kvantitatiiviset analyysimenetelmät ihmistieteissä*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- ESKOLA, JARI – SUORANTA, JUHA 1999 [1998]: *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 3. painos. Tampere: Vastapaino.
- ETELÄMÄKI, MARJA – HERLIN, ILONA – JAAKOLA, MINNA – VISAPÄÄ, LAURA 2009: Kielioppi käsitteistyksenä ja toimintana. Kognitiivista kielioppia ja keskusteluanalyysejä yhdistämässä. – *Virittäjä* 113 s. 162–187.
- GAMBIER, YVES 1987: Problèmes terminologiques des pluies acides. Pour une socio-terminologie. – *Méta* 32 s. 314–320.
- 1991: Travail et vocabulaire spécialisés. Prolégomènes à une socio-terminologie. – *Méta* 36 s. 8–15.
- GAUDIN, FRANÇOIS 2005: La socioterminologie. – *Langages* 157 s. 80–92.
- HANSON, NORWOOD 1961: *Patterns of discovery. An inquiry into the conceptual foundations of science*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HIRSJÄRVI, SIRKKA – HURME, HELENA 2001: *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.
- ITKONEN, ESA – PAJUNEN, ANNELI 2010: *Empiirisen kielitieteen metodologia*. Suomi 199. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KALAJA, PAULA – ALANEN, RIIKKA – DUFVA, HANNELE 2011: Minustako tutkija? Johdattelua tutkimuksen tekoon. – Paula Kalaja, Riikka Alanen & Hannele Dufva (toim.), *Kieltä tutkimassa. Tutkielman laatijan opas* s. 8–32. Helsinki: Finn Lectura.
- KATZ, JERROLD 1985: *The philosophy of linguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- KIIKERI, MIKA – YLIKOSKI, PETRI 2004: *Tiede tutkimuskohteena. Filosofinen johdatus tieteen tutkimukseen*. Helsinki: Gaudeamus.
- KUHN, THOMAS 1994 [1962]: *Tieteellisten vallankumousten rakenne [The structure of scientific revolutions]*. Suomentanut Kimmo Pietiläinen. Juva: WSOY.
- LAKOFF, GEORGE – JOHNSON, MARK 1980: *Metaphors we live by*. Chicago: The University of Chicago Press.
- LUODONPÄÄ-MANNI, MILLA (tekeillä): *Usage des termes scientifiques génériques dans les articles de recherche du domaine de la linguistique écrits en français et en finnois*. Väitöskirjan käsikirjoitus.
- MARTIN, MAISA 2011: Kokeilua kielellä. Kokeelliset menetelmät kielenoppimisen ja -opetuksen tutkimuksessa. – Paula Kalaja, Riikka Alanen & Hannele Dufva (toim.), *Kieltä tutkimassa. Tutkielman laatijan opas* s. 162–179. Helsinki: Finn Lectura.
- MÄÄTTÄ, URHO 2000: Emergentistinen kielitiede. – Urho Määttä, Tommi Nieminen & Pekka Pälli (toim.), *Emergenssin kielelliset kasvot* s. 17–40. Folia Fennistica & Linguistica 24.

- Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- NIINILUOTO, ILKKA 1980: *Johdatus tieteenfilosofiaan. Käsitteen- ja teorianmuodostus*. Helsinki: Otava.
- 1983: *Tieteellinen päättely ja selittäminen*. Helsinki: Otava.
- 1984: *Tiede, filosofia ja maailmankatsomus*. Helsinki: Otava.
- NUOPPONEN, ANITA 2003: Käsiteanalyysi asiantuntijan työvälineenä. – Merja Koskela & Nina Pilke (toim.), *Kieli ja asiantuntijuus* s. 13–24. AFinLAN vuosikirja 61. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja.
- PEARSON, JENNIFER 1998: *Terms in context*. Amsterdam: John Benjamins.
- PERRY, THOMAS (toim.) 1980: *Evidence and argumentation in linguistics*. Berlin: Walter de Gruyter.
- PERÄKYLÄ, ANSSI 2005: Analyzing talk and text. – Norman Denzin & Yvonna Lincoln (toim.), *The Sage handbook of qualitative research* s. 869–886. 3. painos. Thousand Oaks: Sage Publications.
- PIKKARAINEN, MERJA 2010: TV-toimittajan kolmannen position vuoroista Venäjän televisiossa. Dialogipartikkelit ja interventiot. – *Puhe ja kieli* 30 s. 107–120.
- POPPER, KARL 1995 [1963]: *Arvauksia ja kumoamisia. Tieteellisen tiedon kasvu [Conjectures and refutations. The growth of scientific knowledge]*. Suomentanut Eero Eerola. Tampere: Gaudeamus.
- RAATIKAINEN, PANU 2004: *Ihmistieteet ja filosofia*. Helsinki: Gaudeamus.
- RAUNIO, KYÖSTI 1999: *Positivismi ja ihmistiede. Sosiaalitutkimuksen perustat ja käytännöt*. Tampere: Gaudeamus.
- SAMPSON, GEOFFREY 2001: *Empirical linguistics*. London: Continuum.
- SILVERMAN, DAVID 2010 [2000]: *Doing qualitative research. A practical handbook*. 3. painos. London: Sage Publications.
- TEMMERMAN, RITA 2000: *Towards new ways of terminology description. The sociocognitive approach*. Amsterdam: John Benjamins.
- TUOMI, JOUNI – SARAJÄRVI, ANNELI 2012 [2009]: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 9., uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- TÖTTÖ, PERTTI 2000: *Pirullisen positivismin paluu. Laadullisen ja määrällisen tarkastelua*. Tampere: Vastapaino.
- VANHATALO, ULLA 2005: *Kyselytestit synonymian selvittämisessä. Sanastotietoutta kielenpuhujilta sähköiseen sanakirjaan*. Helsinki: Yliopistopaino.
- VARTO, JUHA 1995: Keskustelu ihmistieteiden metodologiasta 1900-luvulla. – Jari Eskola, Jukka Mäkelä & Juha Suoranta (toim.), *Ihmistieteiden 1990-luvun metodologiaa etsimässä. Keskustelua kasvatustieteiden ja sosiaalitieteiden 1990-luvun metodologiasta* s. 13–26. Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja. Rovaniemi: Lapin yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta.
- VÄSTI, KATJA 2012: *Verbittömät tapahtumanilmaukset. Suunnannäyttäjinä LÄHDE- ja KOHDE-konstruktio*. Oulu: Oulun yliopisto. <http://herkules.oulu.fi/isbn9789526200248/isbn9789526200248.pdf>.
- YNGVE, VICTOR 1996: *From grammar to science. New foundations for general linguistics*. Amsterdam: John Benjamins.

Liite 1

Kyselylomake

Kyselylomake

Oheisen kyselylomakkeen tarkoituksena on kerätä tietoa tieteellisten käsitteiden käytöstä. Lomake on lähetetty tutkijakoulu Langnetin piirissä toimiville jatko-opiskelijoilille ja ohjaajille sähköpostilistan kautta tutkijakoulun suostumuksella. Kerättäviä tietoja käytetään ainoastaan tieteellisiä käsitteitä koskevan väitöstudiumin osa-aineistona ja vastauslomakkeet hävitetään väitöskirjan tarkastuksen jälkeen. Lisäksi tutkittavien nimi- ja yhteyshiedot hävitetään, kun lomakkeet on kerätty ja vastaanmatta jääneitä on kertaalleen muistutettu mahdollisuudesta vastata lomakkeeseen. Jokainen vastaus on erittäin tärkeä. Toivon, että lähettäisit lomakkeen sähköpostitse täytettynä 23.10.2009 mennessä.

Yhteyshiedot: Millia Luodonpää-Manni (ranskan kieli, Turun yliopisto)
tohtorikoulutettava (ranskan kieli, Turun yliopisto)
mikalu@utu.fi

Mitä eroa on mielestäsi seuraavilla sanoilla:

teoria ja metodi

teoria ja hypoteesi

teoria ja malli

teoria ja teesi

teoria ja viitekehys

teoria ja lähestymistapa

teoria ja näkökulma

teoria ja suuntaus

teoria ja kuraustapa

teoria ja lähtökohta

teoria ja tutkimusmenetelmä

SUMMARY

Questionnaire on the meanings language researchers attach to general scientific terms

With the help of a questionnaire, the article examines what meanings language researchers attach to general scientific terms and considers what overall scientific principles these views reflect and highlight. Here, 'general scientific terms' are understood as the central terms of scientific endeavour and terms that are employed in almost all fields of research. The present research focuses on the use of twelve scientific terms: *theory*, *method 1*, *hypothesis*, *model*, *thesis*, *framework*, *approach*, *point of view*, *orientation*, *description method*, *starting point* and *method 2* [research procedure]. The corpus for this research consists of questionnaire answers by 23 supervisors and post-graduate students within the Langnet research school. The answers provided are itemised using the methods of content analysis. Additionally, in commenting upon the questionnaire answers, the author employs literature focussing on socio-terminology, the philosophy of science, and research methodology.

Based on the answers provided in the questionnaires, these general scientific terms can be associated with six separate fields of scientific research: the scientific explanation of a given phenomenon, the background to a work of research, research techniques, methods of examination, research fields, and the concrete starting point for the given research. It is particularly noteworthy that, with the exception of *method 1* and *method 2*, in linguistics these general scientific terms are polysemic and (in part) synonymous with one another, particularly when they are used in connection with the same field of scientific research. From the perspective of research practice and communication between language researchers, however, these discrepancies are not especially problematic. The polysemy and (partial) synonymy of these terms can, instead, be seen as purely functional. Polysemy may be due to the differences in the nature of scientific knowledge pursued by the researchers, while the partial synonymy of these terms enables researchers to express the emphasis associated with a certain point of view. Language researchers should nonetheless be aware of the various factors influencing the use of general scientific terminology, and the article seeks to generate greater interest in scientific-theoretical contemplation within the field of linguistics.

Kyselytutkimus kielentutkijoiden yleistieteellisille termeille antamista merkityksistä

Artikkelissa selvitetään kyselytutkimuksen avulla sitä, millaisia merkityksiä suomalaiset kielentutkijat antavat yleistieteellisille termeille, sekä sitä, millaisia tieteen peruseriaatteita nämä näkemykset heijastavat ja painottavat. Yleistieteellisiksi termeiksi ymmärretään termit, jotka ovat tieteen tekemisessä keskeisellä sijalla ja joita käytetään miltei kaikilla tieteenaloilla. Tutkimuskohteeksi on valittu 12 tieteellistä termiä: *teoria, metodi, hypoteesi, malli, teesi, viitekehys, lähestymistapa, näkökulma, suuntaus, kuvaustapa, lähtökohta ja tutkimusmenetelmä*. Tutkimuksen aineisto koostuu tutkijakoulu Langnetin piirissä toimivien ohjaajien ja jatko-opiskelijoiden 23 kyselyvastauksesta, joita eritellään sisällönanalyyysimenetelmän avulla. Lisäksi kyselyvastauksien kommentoinnissa käytetään apuna sosioterminologista, tieteenfilosofista ja metodologista kirjallisuutta.

Kyselyvastausten perusteella yleistieteelliset termit voidaan liittää kuuteen erilaiseen tieteellisen tutkimuksen osa-alueeseen: ilmiön tieteellinen selittäminen, tutkimuksen tausta, tutkimustekniikka, tarkastelutapa, tutkimusala sekä tutkimuksen konkreettinen alkupiste. Huomattavaa on, että yleistieteelliset termit ovat kielitieteessä (*metodia ja tutkimusmenetelmää* lukuun ottamatta) polyseemisiä ja myös (osittain) synonyymisiä, silloin kun ne liitetään samaan tutkimuksen osa-alueeseen. Tutkimuksen käytännön ja kielentutkijoiden välisen kommunikoinnin kannalta katsottuna näkemyserot tuskin ovat kuitenkaan kovin vaarallisia. Termien polysemia ja (osittainen) synonyymia voidaan päinvastoin nähdä funktionaalisina. Termien polysemia voi johtua esimerkiksi eroista tavoiteltavan tiedon luonteessa, kun taas termien osittainen synonyymia mahdollistaa erilaisiin näkökulmiin liittyvien painotusten ilmaisemisen tutkimuksessa. Kielentutkijoiden olisi kuitenkin hyvä tiedostaa yleistieteellisten termien käyttöön liittyviä erilaisia vaikuttimia, ja artikkelin toivotaan lisäävän kiinnostusta kielitieteen omaan tieteenteoreettiseen pohdiskeluun.

Kirjoittajan yhteystiedot (address):
mikalu@utu.fi